

הגישה הדיאלוגית לחינוך עתיר טכנולוגיה

תקציר

המאמר מציג את הסברה שחינוך אמור להיענות לשינויים טכנולוגיים וחברתיים הקשורים לעידן הידע. בעידן הידע הדגש הוא על פיתוח חשיבה ביקורתית ויצירה, למידה של דרכי למידה (learning to learn), ופיתוח של מיומנויות חשיבה מורכבת (higher order thinking).

הפסיכולוגיה ההתפתחותית המודרנית מצביעה על חשיבות הדיאלוג והמעורבות בו לשם פיתוח חשיבה מורכבת. הדיאלוג משקף חשיבה מורכבת שאינה אלגוריתמית ולכן המסלול שלה אינו נקבע מראש. הדיאלוג מסייע לחשיבה המורכבת להוביל למגוון פתרונות ולא רק לפתרון יחיד. הדיאלוג מזמן חשיבה מורכבת הכוללת הערכה, הבחנות דקות ומנגנון של פירוש. הדיאלוג מנתב לחשיבה מורכבת הכוללת יישום של קריטריונים רבים, שלעיתים סותרים אחד את השני. הדיאלוג מאפשר גם חשיבה מורכבת שלעיתים קרובות כרוכה באי-וודאות. ניתן לומר, שהמיומנויות שהוזכרו לגבי חשיבה מורכבת באים לידי ביטוי בדיאלוג מורכב ופתוח, המכונה- חקר משותף. בנוסף, תוצאות המחקר אודות היעילות של תכניות ללמידה של מיומנויות חשיבה מצביעות על החשיבות של מעורבות בדיאלוג עמוק.

התפישה הדיאלוגית רואה חשיבות ראשונה במעלה בהבנה של פרספקטיבות חדשות ולא בהפרכה של טעויות, או בהחלפת דעות כוזבות על ידי דעות אמתיות. הגישה הרציונליסטית של הפסיכולוגיה הקוגניטיבית והחינוכית מבחינה בין רמות חשיבה היררכיות, הבאות לידי ביטוי בחשיבה פרטיקולארית ועד לחשיבה מופשטת-אוניברסאלית. לעומת זאת, הגישה הסוציו-תרבותית רואה את החשיבה כשימוש בכלים תרבותיים, בהקשרים חברתיים ולשם פיתוח מודעות לצורות שונות של חשיבה. יחד עם זאת, התפישה של החשיבה ככלים תרבותיים המיושמים בהקשר חברתי והשתתפות בפרקטיקה תרבותית, אינה מותירה מקום לבחירה בין צורות חשיבה שונות, ואף נוטה להתעלם מן הממד ההיררכי שיש לו חשיבות במסגרת החינוכית. תפיסת ההוראה והלמידה ככינון של מרחב דיאלוגי עבור התלמידים מציעה שילוב של ממדים ומאפשרת הכוונה היררכית לפיתוח צורות שונות של חשיבה, תוך כדי מתן תשומת לב לפרספקטיבות שונות. האופי האוניברסאלי של הדיאלוג שונה מהאוניברסאליות של הפרויקט הרציונליסטי בכך שהוא אינו מניח קיום של מסגרות לוגיות אוניברסאליות. המרחב הדיאלוגי האוניברסלי הוא תמיד לוקאלי ומנוגד לאוניברסליות המופשטת וההיררכית של השיח השכלתני. הדגם הדיאלוגי של פיתוח החשיבה מניח כי במהלך הלמידה המסורתית מתקיימת חשיבה מוגבלת על ידי זהויות סגורות, שיח של מונולוג ושל מסגרות מערכתיות.

התקציר מבוסס על המאמר :

Wegerif, R., & Mansour, N. (2010). A dialogical approach to technologically enhance education for the global knowledge society, In: Khine, M. S., & Saleh, I. M. (Eds.). *New science of learning: Cognition, Computers and Collaboration in Education*. Springer Science & Business Media.

המרחב הדיאלוגי הפתוח מאפשר מרחב של חרות פנימית הנטועה בהקשר מסוים וחותרת להעמקה והרחבה של מרחב השיח. מנקודת המבט הזאת ניתן לראות את הטכנולוגיה המקוונת והרשתית בתור גורם מתווך שעשוי לפתוח ולהעמיק את המרחב הדיאלוגי מפני שהדיאלוג מתקיים תמיד במסגרת של רשתות.

לשימוש בטכנולוגיה ממוחשבת במהלך הלמידה המבוססת על תפיסת הדיאלוג יש מספר שלבים :

1. יצירה של מרחב דיאלוגי - חשוב לציין כי ניתן להשתמש בטכנולוגיה הממוחשבת גם לשם פתיחת המרחב הדיאלוגי וגם לסגירתו. תכנית לימודים מקוונת אינה מאפשרת ניהול דיאלוג עבור משתמש בודד, אך אותן שאלות ומטלות עשויות להביא ליצירת דיאלוג, בהתייחס לקבוצת תלמידים. גם תוכנת לימוד אשר מעודדת תשובות מהירות ומעורבות פעילה בלי להשאיר מקום לדיון ורפלקציה אינה מייצרת תנאים לדיאלוג. כמובן, ששימוש בטכנולוגיה המרושתת נותן אפשרויות רבות לפתיחת מרחבים דיאלוגיים חדשים ולאינטראקציה דיאלוגיות. חשוב לזכור כי התמיכה הטכנולוגית כשלעצמה אינה מספיקה על מנת ליצור את המרחב הדיאלוגי. כדי ליצור תהליך חשיבה משותף יש להכין את התלמידים לעבודה משותפת בצורה ממוחשבת ולהתאים לשם כך את הסביבה המקוונת.

2. הרחבה של מרחב דיאלוגי - יש להבדיל בין הרחבה להעמקת המרחב הדיאלוגי. הרחבה של המרחב הדיאלוגי מאפשרת הכרה של מגוון הדעות, פרקטיקות חברתיות ותרבותיות ומערכות ערכים שונות. כלומר, חידוד השוני בין פרספקטיבות מגוונות, תוך כדי שמירה על היחסים הדיאלוגיים ביניהם. לשם כך ניתן להשתמש באתרים דידקטיים באינטרנט אשר מממשים את הפוטנציאל הטמון בהם עבור החלפת דעות ותמיכה בשונות. גם במקרה זה השימוש בכלים מקוונים חייב להיות מלווה בתמיכה פדגוגית אשר מעניקה לתלמידים כלים של שאילת שאלות, הקשבה ורפלקציה על דעות של אחרים. בנוסף, ניתן לפעול לשם הרחבת המרחב הדיאלוגי גם באמצעות פעילויות של חיפוש אינטרנטי סביב נושא מוגדר, כך שתלמידים נשלחים לאתרים שונים על מנת לבדוק גישות שונות לנושא מסוים ולהשתתף בשיח סביבו.

3. העמקה של המרחב הדיאלוגי – הכוונה להבנה טובה יותר של הדעות והטיעונים העומדים מאחורי הדיאלוג, (בניגוד להרחבת המרחב הדיאלוגי). דיאלוגים פנים-אל-פנים קיימים רק ברגע זה ורק עבור הנוכחים. טכנולוגיה מקוונת עשויה להעמיק את הדיאלוגים על ידי הפיכתם לאובייקט חיזוני, כלומר ליצור שלב ביניים בין הספונטניות והזמניות של שיחות חולפות לבין היציבות והיסודיות של טקסטים כתובים. יש לציין כי לעתים העמקה דיאלוגית נובעת מהרחבה והיא מהווה סוג של "דה-קונסטרוקציה", כלומר, היא מחייבת בחינה של ההבדלים העיקריים אשר מכוננים את המשמעות. צורה ספציפית של ההעמקה קשורה גם לרפלקציה על התהליך של דיאלוג וחקר משותף, וזאת על מנת להיות מודעים לתהליכים הדיאלוגיים ולשפרם. טכנולוגיה מקוונת תומכת באפשרות זאת ומעניקה מגוון אפשרויות ליישומן (למשל, צילום של דיאלוג שמתקיים ולאחר מכן למידה מהצפייה המשותפת באמצעות צפייה בווידאו, המלווה בדיון על התהליכים הדיאלוגיים).

4. לימודי תוכן באמצעות כניסה לשדה הדיאלוגי - האינטראקטיביות של הטכנולוגיה המקוונת מאפשרת ליצור סימולציה של דיאלוג ולהכניס תלמידים דווקא לשדה הדיאלוגי (ולא לשיח של מונולוג לגבי אמיתות קבועות). תלמיד נחשף לפרספקטיבות שונות ולמגוון דעות אשר מעשירות את הבנתו על הנושא הספציפי, יחד עם הבנה של תפיסה כללית לגבי ידע כחקר משותף ולא רק כמערכת סגורה וסמכותית שנכפית מבחוץ.

באמצעות הפורומים התלמידים לומדים כיצד לנהל משא ומתן סביב המעמד שלהם בשדה הדיאלוגי. יש לציין כי השימוש במונח שדה דיאלוגי בסיטואציה זו הוא כמצב ביניים בין המרחב הדיאלוגי הפתוח לחלוטין לאזור מוגדר של קוריקולום (למשל, מגוון דעות על עונש מוות, או התחממות גלובאלית וכו').

המרחב הפתוח של האינטרנט מהווה "פוליפוניה" - קולות שמעניקים אין ספור הזדמנויות למעורבות דיאלוגית עם פרספקטיבות מרובות בכל נושא. טכנולוגיה מתווכת בין הפרספקטיבות האלה וסמלים מקוונים שונים הופכים להיות סמני דרך אשר מובילים לקול של האחר. חיפושים אינטרנטיים, קשר במייל, שיחות המנוהלות בעולם הווירטואלי, כל אלה מהווים צורות שונות של עיצוב ותמיכה בדיאלוג. יש לציין את החשיבות של ייצוג הדיאלוג בצורה גרפית אשר מבטאת השתקפות של הקולות השונים, וזאת באמצעות הבדלים במרחב של הממשק. חשוב להדגיש שתוכנות שונות מממשות את הפוטנציאל של ייצוג השוני בכלים באמצעות צבע, צורה ומיקום מרחבי. אלה מסייעים להבנה ותמיכה ברפלקציה על השתלשלות התהליך הדיאלוגי.

ניתן להצביע גם על ההשפעה העמוקה של הפרקטיקות הדיאלוגיות המקוונות על כינון הזהות. במהלך ההיסטוריה של התרבות המערבית, המעבר מהמילה המדוברת לטקסט הכתוב ולאחר מכן מקריאה של הטקסט בקול ובקבוצה, לקריאה אינדיבידואלית אישית השפיע על התמיכה בכינון התודעה של זהות פנימית אוטונומית וקבועה, הנבדלת מזרם החיים החברתיים. כך נוצר קונספט של מרחב פנימי שמעניק את האפשרות של חשיבה ביקורתית על התרבות מסביב. דגם זה של זהות קבועה אוטונומית במרחב של חירות פנימית עדיין נתפס על ידי מחנכים רבים כיעד מרכזי בעבודתם. לעומת זאת, הפרקטיקה המתפתחת של הטקסט המקוון היא בעלת אופי דיאלוגי וקהילתי הרבה יותר מאשר הפרקטיקה של הטקסט הכתוב. אומנם הכתיבה המקוונת נמשכת לאורך הזמן ולכן היא מאפשרת ניתוק של הרעיונות מהקשרם ההתחלתי והעברתם לסביבה חדשה, אך יחד עם זאת, היא יוצרת מרחב אחר לחלוטין – מרחב דיאלוגי וקולקטיבי.

המרחב המקוון מהווה דגם של המרחב הפנימי ונותן אפשרות ליחס דיאלוגי בין הקולות. בדומה ל"פניו של האחר", הסביבה המקוונת והרשתית של אינטרנט מסמלת לא רק את התוכן אלא את ההקשר שבו קיימת המשמעות. ההקשר הזה הוא דיאלוג עם האחר ועם ה"אחרות" בכללותה. למעשה, המרחבים הדיאלוגיים החדשים משפיעים באופן עמוק על כינון הזהות ומשום כך כה חשוב לפתח אותם במהלך תהליך הלמידה.